

**КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:  
ДЕЯКІ АСПЕКТИ КАТЕГОРИЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ  
У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ**

*Левицький Б. С.*

*аспірант за спеціальністю 081 – Право  
ПВНЗ «Київський міжнародний університет»  
м. Київ, Україна*

До Другої світової війни покарання воєнних злочинців ніколи не відіграло значної ролі в процесі відновлення миру після міжнародного конфлікту. Наприклад, по завершенню Першої світової війни держави-переможці змусили Німеччину поступитися низкою територій і виплатити значні репарації як покарання за розв'язання агресивної війни. Однак під час Другої світової війни злочини, скоєні нацистською Німеччиною та іншими країнами «Осі», були настільки масштабними, що судове переслідування винних стало одним із пріоритетів союзних держав. Відповідно, у післявоєнний період десятки тисяч воєнних злочинців і колаборантів постали перед судом у Німеччині та країнах, окупованих останньою під час Другої світової війни або тих, котрі співпрацювали з нею у переслідуванні цивільного населення. Спроби притягнути до відповідальності учасників нацистських злочинів продовжуються і в XXI столітті.

Суди над учасниками нацистських злочинів створили судові прецеденти та сприяли утвердженню достатньо поширених у наш час уявлень про те, що геноцид та злочини проти людяності не повинні залишатися безкарними. Для залучення населення окупованих територій до колабораціоністських формувань нацисти використовували найрізноманітніший інструментарій: від матеріального заохочення – до ідеологічної мотивації. При цьому, істотну роль у психологічній «обробці» потенційних «партнерів» відіграла пропаганда, адже у численних газетах та журналах, які поширювалися на окупованих територіях, розміщувалися публікації про тих, хто зі зброєю в руках протистояв Німеччині та, як результат, був засуджений чи ліквідований. Зважаючи на це, повномасштабне вторгнення Росії на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року, актуалізувало питання колабораційної діяльності з новою силою: нині РФ відкрито копіює поведінку нацистів у процесі залучення населення тимчасово окупованих територій та лояльних громадян до співпраці й протистояння вітчизняній владі та Силам оборони України.

Отже, актуальність дослідження не тільки практичного зрізу, а й кримінально-правових особливостей проблематики колабораційної діяльності наразі є доволі суттєвою. По-перше, перед народом України реально постала загроза не тільки позбавлення державності, а й повного фізичного знищення. По-друге, у вітчизняній науці відсутні комплексні роботи, які містять аналіз проблеми взаємодії та співробітництва російських окупаційних служб із колаборантами. По-третє, нові документи та свідчення очевидців, що вводяться в науковий обіг, дозволять по-новому дати характеристику такому болючому питанню, як співпраця окремих осіб із ворогами держави під час війни. Отже, комплексне вивчення проблеми зради і співробітництва з ворогом в умовах рашистського окупаційного режиму сьогодні є одним із найважливіших напрямів правових досліджень у нашій державі.

У наявних наукових працях колабораціонізм представлений як складне явище, що має глибинні історичні, ідеологічні, соціально-економічні та психологічні причини. З одного боку, можна говорити про добровільне співробітництво з російською армією частини населення тимчасово окупованих територій України і військовополонених з корисливих спонукань, а, з іншого, – про співробітництво вимушене, пов'язане, перш за все, з насильницьким залученням на службу військовополонених, які опинилися в російських таборах, викраденням дітей, тортурами та знущаннями у так званих «фільтраційних таборах» тощо. Ще однією особливістю колабораціонізму в Україні є яскраво виражений політичний аспект цієї діяльності: найчастіше вона є наслідком протиріч, які роздирали українське суспільство в результаті інформаційно-психологічних операцій та ідеологічного тиску РФ, починаючи фактично з 1991 року.

Зважаючи на зазначене, з погляду права колабораційна діяльність може бути кваліфікована як злочин, вчинений із застосуванням насильства під час війни [3, с. 24]. На цьому тлі юридична оцінка колабораціонізму є новою віхою для української юстиції, котра нині має не тільки ретельно вивчити, а й систематично виділити різні категорії колаборантів, а також висвітлювати обставини, що штовхають українських громадян на співпрацю з Росією.

Ст. 111-1 Кримінального кодексу України, присвячена даній проблематиці, не дає єдиного визначення колабораційної діяльності, окреслюючи останню як активність, що включає низку протиправних дій, спрямованих на заподіяння шкоди Українській державі та її народу [1]. Звичайно, надати уніфіковане визначення колабораційної діяльності непросто через недостатню чіткість термінології, яка використовується в кримінальному законодавстві різних держав, та різноманітності дій особи, котрі можуть трактуватися як «перехід на бік ворога», в науковій літературі. Тим більше, що російсько-українська

війна стала своєрідним тригером для появи нових дій, які можуть кваліфікуватися як колабораційна діяльність.

Для відносин особи з ворогом країни, які не підпадають під визначення «колабораціонізм», пропонуємо використовувати термін «співпраця». Таким чином, як і у французькій мові, де *collaborationisme* – це не синонім для слова *collaboration* – співпраця, в українській мові термін «колабораціонізм» теж не повинен вживатися як синонім для слова «співпраця» («колаборація»). Тим більше, що колабораціонізм не обов'язково є «співпрацею» з ворогом, адже він може виявлятися в односторонньому наданні допомоги ворогові.

Як відомо, склад злочину як правова категорія включає чотири компоненти – «об'єкт», «об'єктивну сторону», «суб'єктивну сторону» і «суб'єкт». Тільки за наявності всіх цих компонентів діяння, скоєне людиною, може за вироком суду бути визнане злочином. Тому факт скоєння злочинного діяння у вигляді колабораційної діяльності може мати місце, якщо склад злочину можна визначити таким чином:

- об'єкт – суверенітет, національна безпека, територіальна цілісність України;

- об'єктивна сторона – дія, спрямована на заподіяння шкоди Українській державі у вигляді надання допомоги державі, яка перебуває з Україною у стані війни чи збройного конфлікту, вчинена на території України в рамках її міжнародно визнаних кордонів;

- суб'єкт – громадянин України;

- суб'єктивна сторона – намір [2, с. 141].

Дане розуміння терміну «колабораційна діяльність», на нашу думку, дозволить здійснити вивчення цієї категорії у правовому полі, надавши їй чітку кримінально-правову характеристику, що може бути застосована для вдосконалення вітчизняного законодавства та покарання воєнних злочинців у майбутньому.

### Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 01.12.2023. *Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.12.2023).

2. Antonyuk N. A Criminal and Legal Assessment of Collaborationism: A Change of Views in Connection with Russia's Military Aggression against Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. No. 3(15). P. 137–145.

3. Žemaitene N. The Partisan War in Lithuania from 1944 to 1953 / A. Anusauskas (gen. ed.). *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*. Vilnius: Du Ka, 1999. P. 23–45.